

Kamila Mazurek*

KULTURA I EDUKACJA POLITYCZNA W NIEMCZECH I W POLSCE. PRZYCZYNEK DO ROZWAŻAŃ O KSZTAŁTOWANIU SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO U PROGU XXI WIEKU

Streszczenie

Artykuł traktuje o kulturze i edukacji obywatelskiej w Niemczech i w Polsce. Autorka zawarła w nim rozważania na temat definicji kultury i edukacji politycznej, ewolucji kultury i edukacji politycznej w Niemczech w XX i XXI wieku oraz opisała zależności pomiędzy polską kulturą i edukacją polityczną. Najważniejsza teza pracy głosi, iż rozwój społeczeństwa obywatelskiego w Polsce wymaga stworzenia scentralizowanej, apolitycznej struktury, mającej za zadanie wdrażanie edukacji politycznej wśród młodzieży i dorosłych. Niemieckie doświadczenia pokazały, że wprowadzenie takiej struktury jest możliwe i prowadzi do podniesienia się poziomu politycznej świadomości obywateli.

Słowa kluczowe

Kultura polityczna, edukacja polityczna, społeczeństwo obywatelskie, transformacja.

* Kamila Mazurek – doktor nauk humanistycznych, (2010) absolwentka Uniwersytetu Jagiellońskiego (studia doktoranckie); (2004) absolwentka politologii (specjalności europeistyka i dziennikarstwo) Uniwersytetu Opolskiego (studia magisterskie) oraz (2004) studiów podyplomowych „Samorząd polski w Unii Europejskiej” Wyższej Szkoły Europejskiej im. ks. Józefa Tischnera. Stypendystka Katolickiej Służby Wymiany Akademickiej (2009) w Berlinie, Federalnej Centrali Edukacji Politycznej oraz Fundacji im. Roberta Boscha (Freiburg, Berlin 2009-2010) w ramach programu „Edukacja polityczna w akcji”. Współredaktorka polsko-niemieckich publikacji oraz autorka artykułów dotyczących polityki międzynarodowej, stosunków polsko-niemieckich, problemów transformacji. Specjalizuje się w polityce zagranicznej Niemiec, stosunkach polsko-niemieckich, edukacji europejskiej. Koordynator projektów naukowych, szkoleń i badawczych, kontakt(at)pn.org.pl, www.pn.org.pl.

Wprowadzenie

Rozwój świadomości politycznej w Niemczech Zachodnich po II wojnie światowej stanowił przedmiot wielu badań i opracowań naukowych (Böhnsch i in. 2006; Ciupke i in. 1999; Gagel 2005; Hafeneger 1997; Hufer i in. 2004; Sander 2005; Schröder 2004). Doświadczenia II wojny światowej stanowiły dla Niemców najlepszą motywację, aby stworzyć zręby systemu edukacyjnego mającego na celu rozwój prodemokratycznej kultury politycznej i mechanizmów jej kontroli.

Po 1989 roku stworzenie stabilnego, demokratycznego systemu stało się celem prawie wszystkich krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Demokratyzacja stawiała kolejne wyzwania w postaci konieczności stworzenia państwa prawa, budowy społeczeństwa obywatelskiego, wdrożenia kapitalizmu, porozumienia pomiędzy narodami, edukacji w duchu wielokulturowości, przedsiębiorczości i współodpowiedzialności. Dążenie do intensyfikacji edukacji obywatelskiej¹ wynikało z konieczności sprostania politycznym, gospodarczym oraz ekologicznym wyzwaniom (Mickel 1999). Od jakości edukacji politycznej zależęć miały efekty wdrażania demokracji i ukształtowanie poczucia współodpowiedzialności obywateli za przyszłość regionu, Europy i całego świata.

Ugruntowane wieloletnim doświadczeniem mechanizmy, instytucje i metodologia niemieckiej edukacji politycznej są ciekawą propozycją edukacyjną dla krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Edukacja polityczna nie jest projektem zamkniętym. Tym bardziej iż niejednokrotnie dochodzi do kryzysu w jej przeprowadzaniu, jak np. w Niemczech na początku XXI wieku, dlatego niemieckie rozwiązania mogą być wzbogacone o propozycje polskie. Należy jednakże pamiętać, że rozwiązania edukacji politycznej powinny być dopasowane do potrzeb społeczeństwa, w którym są wdrażane.

Definicja kultury i edukacji politycznej

Kultura polityczna stanowi koncept politologiczny, na kształtowanie którego w głównej mierze wpłynął behawioryzm. Brak jest jednak jednoznacznej definicji kultury politycznej, a próby jej znalezienia stanowiłyby, podając za Maxem Kaase, „próbę rozprawienia puddingu na ścianie” (Kasse, 1983: 144-172).

¹ W niniejszym artykule edukacje obywatelska określana będzie mianem edukacji politycznej w celu uwypuklenia jej charakteru.

Edukacja polityczna jest elementem kultury politycznej zjednoczonych Niemiec. W jej ramy wpisany jest stosunek społeczeństwa do państwa. Kultura polityczna stanowi sumę istotnych politycznych nastawień, zdań oraz wartości funkcjonujących w społeczeństwie w określonym czasie. W niemieckiej nauce „kultura polityczna” jest określeniem normatywnym, opisującym wartości reprezentowane przez społeczeństwo w systemie politycznym. Edukacja polityczna uczy i utrwała owe wartości. W obrębie kultury politycznej dochodzi do relacji pomiędzy subiektywną płaszczyzną polityki a jej obiektywnymi strukturami. Oba obszary oddziałują na siebie na zasadzie sprzężenia zwrotnego. Polityka ma wpływ na zmianę kulturowych „wzorców” i polityczne orientacje, zaś wartości wpływają na kulturę polityczną.

Aktorzy polityczni poruszają się wewnątrz ram instytucjonalnych (*polity*), przechodzą drogami procesów politycznych i są na powrót kształtowani przez struktury polityczne z jednej strony i przez kulturę polityczną z drugiej (*policy*). Jeśli jeden z elementów systemu ulega zmianie, zmianie ulega kultura polityczna. Jest to jednak długi proces wymagający zaangażowania różnorodnych podmiotów. Dynamika edukacji politycznej, będącej jednym z elementów kultury politycznej wpływa zatem na przeobrażenie tej ostatniej.

W koncepcie kultury politycznej państwo stanowi instytucję będącą tworem kultury, w obrębie której realizowana jest polityka. Polityka rozumiana jako próba forsowania indywidualnych oraz grupowych interesów, kształtowanych przez jednostki, ma na celu zaspokojenie ich potrzeb i stworzenie pewnego porządku społecznego.

Warunkiem powodzenia procesu tworzenia podmiotów reprezentujących potrzeby jednostek jest zasada maksymalnego współdziałania wszystkich obywateli, oparta na samorealizacji jednostki. W polityce realizowanej w imię demokracji istotną wartością jest nie tylko tworzenie porządku społecznego, ale również zapewnienie godnej egzystencji każdemu członkowi tej społeczności. Samorealizacja jednostki w ramach społeczeństwa jest możliwa poprzez podejmowanie ustawicznych starań o integrację różnorodnych (rozpoznanych jako obiektywne) interesów w społeczeństwie. W tak rozumianym koncepcie polityki cel nie uświęca środków. Jej wartość jest określana przez cenę, jaką należy zapłacić, nie zaś przez sukces. Nie podlega ona również wartościowaniu, ocenia się sposób jej prowadzenia (czy jest prowadzona lepiej, czy gorzej). Nade wszystko istotne jest, aby w ramach prowadzonej polityki jednostki miały warunki do zachowania własnej autonomii i wolności podejmowania decyzji. Żadna instytucja nie ma prawa narzucać człowiekowi jakiegokolwiek sposobu myślenia.

Edukacja polityczna ma za zadanie dostarczenie instrumentów i środków, które pomogą w ukształtowaniu i zrozumieniu procesów politycznych oraz pośredniczy w powstawaniu politycznego zrozumienia, jakości osądu i w tworzeniu kompetencji politycznych. Zasady edukacji obywatelskiej w Niemczech ujęte zostały w *Manifeście monarchijskim* (1997), który stanowi, iż kształcenie polityczne na publiczne zlecenie powinno mieć charakter pluralistyczny, ponadpartyjny i niezależny.

Z biegiem lat zaplecze infrastrukturalne edukacji obywatelskiej w Niemczech powiększało się o kolejne instytucje i mechanizmy: Federalną Centralę Edukacji Politycznej, Krajową Centralę Edukacji Politycznej, bilateralne związki współpracy młodzieży (Polsko-Niemiecka Wymiana Młodzieży, Niemiecko-Francuska Wymiana Młodzieży). W realizacji edukacji obywatelskiej współuczestniczą związki federalne i krajowe (na poziomie krajów związkowych), wspólnoty związków pracy, regionalne wspólnoty pracy, lokalne związki i inicjatywy, placówki kształcenia, akademie, domy spotkań młodzieży, fundacje, Bundeswehra, Kościoły (katolicki oraz ewangelicki).

Edukacja polityczna znajduje się w obszarze zainteresowań takich dziedzin nauki jak: politologia, dydaktyka polityczna, nauka o wychowaniu (teorie kształcenia i badań, kształcenie dorosłych, praca i kształcenie młodzieży). W ramach edukacji politycznej podejmowane są najczęściej następujące tematy: ekologia, problemy socjalnego rynku pracy (*soziale Marktwirtschaft*), sytuacja społeczno-polityczna przed i po 1989 roku, zbliżenie polsko-niemieckie, zbliżenie niemiecko-francuskie, specyfika związków zawodowych, kształcenie przedsiębiorców, prawa człowieka, kształcenie historyczno-polityczne, edukacja pokoju, edukacja europejska.

Ewolucja kultury i edukacji politycznej w Niemczech w XX i XXI wieku

Georg Kerschensteiner (1901) w dziele *Die staatsbürgerliche Erziehung der deutschen Jugend* nakreślił podstawy teorii edukacji obywatelskiej. Zaproponował stworzenie szkół zawodowych z ofertą edukacyjną w postaci lekcji kształcenia zawodowego oraz obywatelskości, zdrowia, gimnastyki i podróżowania. Wprowadzenie nowego modelu edukacji opartej na kształceniu w duchu pracowitości i posłuszeństwa miało gwarantować rozwiązanie problemów socjalnych.

Zasady edukacji obywatelskiej określone zostały w art. 148 Konstytucji Weimarskiej z 11 sierpnia 1919 roku: „W szkołach powinno się

dążyć do etycznej edukacji, obywatelskiego sposobu myślenia, rozwoju osobistych i zawodowych kompetencji w duchu niemieckiej narodowości i pojednania narodów”. Po dojściu Hitlera do władzy niektóre mechanizmy i zdobycze edukacji politycznej wykorzystane zostały w kształtowaniu posłuszeństwa w budowaniu narodowego socjalizmu. Po raz pierwszy edukacja obywatelska jako przedmiot szkolny pojawiła się w Niemczech w 1946 roku w Hesji.

W latach 50. w Niemczech nie istniała kultura obywatelska (Korte, Fröhlich 2006: 137).

Spółeczeństwo niemieckie oceniało państwo jako osiągnięcie będące wynikiem pracy członków społeczeństwa. Stosunek wobec polityki ukształtowany był legalistycznie, etatystycznie oraz był wrogi konfliktom, naukowcy mówią także o fenomenie »demokracji ładnej pogody«. W latach 1960-1970 stosunek wobec państwa i systemu zmierzał w kierunku »pragmatycznego zadowolenia z demokracji«. (Korte, Fröhlich 2006: 571-611).

Edukacja w powojennych Niemczech opierała się na zasadach re-nacjonalizacji, reedukacji, demokratyzacji oraz wsparcia pozaszkolnego (Sozialgesetzbuch (SGB VIII) Kinder- und Jugendhilfe, SGB VIII § 11 Jugendarbeit, art. 11). Główną zasadą edukacji obywatelskiej stał się zakaz indoktrynacji. Narzucanie opinii politycznych określono jako niezgodne z ogólnie akceptowanym prawem do autonomii uczniów.

Obywatele swoją rolę rozumieli nie tylko przez pryzmat partycypacji w wyborach, ale także poprzez aktywne uczestnictwo w życiu politycznym i społecznym. Zmiany wzorców nastawienia społeczeństwa niemieckiego wobec państwa w latach 60. przejawiały się w fundamentalnej akceptacji porządku politycznego, instytucji, zachowań oraz norm (Glaab, Kießling 2001: 571-611). Polityka postrzegana była coraz mniej instytucjonalnie i się coraz bardziej punktowo, sytuacyjnie miała inspirować do zadawania pytań. Rozumiana była bardziej jako ciąg jednorazowych wydarzeń aniżeli jako długofalowy proces i ewoluowała w kierunku modelu polityki postrzeganej jako towar (Korte, Fröhlich 2006: 137). W latach 80. wyraźnie wzrastała duma narodowa z politycznych atrybutów niemieckiego systemu, między innymi z praw pokoju (*Friedensrechte*).

Zjednoczenie Niemiec postawiło przed podmiotami edukacji politycznej nowe wyzwania. Postkomunistyczne społeczeństwo nowych krajów związkowych wychowało się w odmiennej kulturze politycznej. W konsekwencji w dawnej NRD wystąpiły trudności w demokratyzacji i liberalizacji, o czym świadczyły wysoki wskaźnik bezrobocia oraz nasilające się ruchy nacjonalistyczne. Zmiana nastawienia

mieszkańców dawnej Niemieckiej Republiki Demokratycznej jak również dążenie do niemiecko-niemieckiego pojednania stały się także celami niemieckiej edukacji politycznej. Opracowaną na potrzeby Niemiec Zachodnich metodologię dostosowano do rozwiązywania problemów mieszkańców nowych krajów związkowych. Pojawiły się także nowe problemy, na które edukacja polityczna musiała znaleźć rozwiązanie, a do których należały:

- obywatelskie nieposłuszeństwo;
- ekstremizm prawicowy;
- brak wykształconych umiejętności prowadzenia działalności gospodarczej;
- niższy stopień przywiązania do konstytucyjnych podstaw porządku formalno-prawnego we Wschodnich Niemczech (w odróżnieniu do Niemiec Zachodnich, gdzie „patriotyzm konstytucyjny“ (*Verfassungspatriotismus*) respektowany miał być przez wszystkie partie).

Charakterystyczną cechą niemieckiej kultury politycznej po zjednoczeniu kraju była tęsknota za bezpieczeństwem, wywodząca się z doświadczeń niepewności, jakie były udziałem wiele generacji we Wschodnich i w Zachodnich Niemczech. Bezpieczeństwo w niemieckiej kulturze politycznej rozumiano wielopłaszczyznowo. Odnosiło się nie tylko do bezpieczeństwa jednostek, ale też grup społecznych: pracowników, konsumentów, użytkowników, oraz różnorodnych procesów politycznych. Polityka stanowiła czynnik ryzyka, stąd dążenie do poszukiwania bezpieczeństwa prowadziło do renesansu państwa narodowego i akceptacji silnego w działaniu, politycznego przywództwa. Po 1990 roku dochodziło w Niemczech stopniowo do obniżenia zaufania wobec instytucji politycznych: już tylko co drugi obywatel ufał Bundestagowi, partie w rankingu nieufności plasują się szczególnie wysoko, 72% badanych nie ma zaufania do instytucji politycznych (Glaab, Kießling 2001: 574). Powyższe dane wskazują na tendencje do funkcjonowania „społeczeństwa nieufności” i trudności w odnalezieniu politycznej orientacji.

Tymczasem zaufanie wobec politycznych aktorów jak również polityczne „rozeznanie” członków społeczności są szczególnie istotne dla zarządzania państwem. Tylko przy wystarczającym zaufaniu polityka i rządy mogą zyskać legitymizację u obywateli. Odpowiednio ukierunkowana edukacja polityczna – według niemieckich ekspertów – ma za zadanie włączyć jednostki w proces formułowania polityki, w którym oni sami, przejmując poszczególne role, podnoszą błąd stopień zaufania wobec instytucji oraz legitymizować jej funkcjonowanie (Vorländer 2004).

Polska kultura polityczna a edukacja polityczna

Upadek systemu komunistycznego wymusił na państwach postkomunistycznych wypracowanie nowych metod funkcjonowania. Na jakość przemian wpływały dwa istotne determinanty: obciążenia historyczne oraz konieczność prowadzenia reform w trzech najważniejszych obszarach równocześnie (tzw. dylemat jednoczesności Clausa Offego) (Mazurek: 2010).

Charakterystyczne dla komunizmu dążenie do stworzenia monolitycznego społeczeństwa, w którym nie ma miejsca na indywidualizm, centralnie planowana gospodarka oraz społeczeństwo, któremu nie dane było się rozwinąć w społeczeństwo obywatelskie, utrudniały wdrażanie przemian po 1989 roku. Narzucenie porządku prawnego i brak możliwości wypracowania zachowań obywatelskich, tak znamienne dla okresu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, prowadziło do utrwalenia konkretnych cech w polskim społeczeństwie: poczucia bezradności, politycznej zależności, pasywnego lub aktywnego oporu przeciwko państwu. Niezgoda na wypełnianie zasad prawa narzuczonego odgórnie objawiała się w tendencji do jego łamania lub ciągłego poszukiwania luk w prawie. Po kilkudziesięciu latach rządów jednej partii nadaktywność polityczna stała się charakterystyczną cechą polskiej nowej demokracji. Liczne partie powstałe po 1989 przejawiały jednak małą gotowość do współpracy i kompromisu.

Dylemat jednoczesności polegał na konieczności paralelnego przeprowadzenia reform w gospodarce, polityce oraz w społeczeństwie. Jednoczesność owa podnosiła poziom niepewności, dezorientacji i nastęrczała trudności w ocenie kierunku przemian.

Przekonanie o nieefektywności modelu europejskiego państwa dobrobytu i braku możliwości negocjowania przez Polskę własnej drogi transformacji, imitacyjny jej charakter (Szacki 1999: 131), niechęć względem oczekiwań socjalnych niektórych grup społecznych (Charkiewicz 2007: 37) tworzyły przestrzeń dla różnego rodzaju trendów i ruchów politycznych konstatujących kierunek przeobrażeń. Wpłynęły także na odrzucenie konceptu, w myśl którego państwo miałoby pełnić rolę gwaranta społecznego dobrobytu.

Przejście ze społeczeństwa industrialnego w postindustrialne skutkowało powstawaniem różnorodnych modeli rozwoju sytuacji. Pojęcia używane do ich opisu są obciążone odium nieprecyzyjności. Tłumaczenie świata utrudnia wzrastająca liczba złożonych informacji, jakie musimy przetworzyć. Dlatego konieczne jest wypracowanie mechanizmów redukcji tej złożoności. Jednym z takich mechanizmów jest system edukacji politycznej, kształtujący umiejętność dokonywa-

nia oceny i adekwatnych wyborów w warunkach szumu komunikacyjnego.

Legitymizacja młodej demokracji była utrudniona poprzez brak wiarygodności elit. U podstaw braku legitymizacji leżały doświadczenia pseudopluralizmu czasów Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz dyskredytacja partii przez totalitarne praktyki. W zderzeniu z dwoma tradycjami: przedwojenną demokracją ze wszystkimi jej błędami i z komunistyczną tradycją ze wszystkimi dla niej charakterystycznymi deformacjami społeczeństwa i państwa, skala rozczarowania nowym porządkiem postkomunistycznym była proporcjonalna do tempa i intensywności terapii szokowej wywołanej reformami (Weidenfeld 1995: 45).

Charakterystyczna dla polskiej kultury politycznej była dezaprobatą praktyk społeczno-ekonomicznych dawnych państw bloku komunistycznego, w tym modeli i przedmiotu edukacji. Stąd pojęcie edukacji politycznej w Europie Środkowo-Wschodniej ma wciąż negatywne konotacje. Deklarowane otwarcie na Zachód wiązało się z mało konstruktywną reakcją w postaci odrzucenia tego wszystkiego, co wschodni blok miał do zaoferowania. Paradoksalnie, komunistyczna edukacja ze swoim kultem kultury fizycznej czy dążeniem do wspólnego organizowania różnorodnych przedsięwzięć miała niektóre cechy edukacji politycznej w jej jednoczącym jednostki w dążeniu do określonych celów i tworzącym poczucie wspólnoty znaczeniu.

Zarzucenie prowadzenia edukacji politycznej na szeroką skalę miało swoje konkretne społeczne skutki. Zadania stawiane politykom, artykułowane przez społeczeństwo nieświadome tego, czego może lub powinno od nich wymagać, nie wynikały z racjonalnych wyborów, lecz raczej z przypadku. Język dyskursu politycznego był i pozostaje dla wielu obywateli wciąż niezrozumiały. Dezorientację pogłębia brak transparentności nowej sytuacji politycznej, w której komuniści przeobrażają się w kapitalistów, zwolennicy prawicy przechodzą do partii liberalnych, pojawiają się pytania o relacje pomiędzy państwem i Kościołem czy też o wolność mediów.

Proces kształcenia nowej politycznej świadomości w warunkach jeszcze nieukształtowanej narodowej tożsamości prowadził do powstania bądź nasilenia antydemokratycznych nastrojów. Kryzys polityki był także kryzysem ludzi, którzy odpowiedzialnością za trudności dnia codziennego obarczają polityków. W socjalizmie często decyzje były narzucane przez decydentów, jednostka natomiast zwolniona z odpowiedzialności. Inaczej jest w systemach demokratycznych, gdzie dochodzi do swoistej prywatyzacji odpowiedzialności za dobrostan jednostki, gdyż całą odpowiedzialność ponosi ona sama.

Spółeczeństwo zdominowane jest przez niepewność przyszłości. Decydowanie o swoim życiu w warunkach słabo wykształconych mechanizmów formalnej i pozaformalnej edukacji sprawia, iż jednostki stają się łatwym łupem manipulacji demagogów. Tymczasem społeczne i ekonomiczne decyzje członków społeczeństwa powinny wynikać z rzetelnych informacji na temat otaczającego nas świata, których nierzadko brak. Dyskurs publiczny prowadzony pomiędzy świeckimi a katolikami, liberałami a konserwatystami zazwyczaj nie dotyka ważnych wartości, lecz spraw usytuowanych na końcu łańcucha przyczynowo-skutkowego (np. „bitwa o krzyż na Krakowskim Przedmieściu” i in.). Z drugiej strony jednak, po idealistyczno-romantycznej fazie kraje Europy Środkowo-Wschodniej dążą do profesjonalizmu, a kryterium ich oceny coraz częściej stanowi efektywność w rozwiązywaniu problemów.

Kraje nowej demokracji, w tym Polska, potrzebują nadal dialogu między społeczeństwem a klasą polityczną. Stawka jest wysoka, bowiem zagrożenia wynikające ze społecznego niezadowolenia są duże: groźba rewolucji, konflikt interesów, bieda, przestępczość. Słabe zaangażowanie w politykę, ignorancja wobec obowiązków obywatelskich mogą prowadzić do utrwalania się apatii i nawyków bezmyślnego, bezkrytycznego posłuszeństwa populistycznym liderom partii lub grup wyznaniowych.

Odwrót od edukacji politycznej w obawie przed postawieniem przez społeczeństwo zarzutu powrotu do komunistycznej indoktrynacji doprowadził do spłaszczenia dyskursu publicznego. W demokratycznym poznaniu zapomniano, iż demokratyczny system potrzebuje politycznej kultury (Weidenfeld 1995: 45), współkształtowanej przez edukację polityczną.

Podsumowanie

Konieczność wzmacniania kultury politycznej państwa opierała się na założeniu, iż żaden człowiek nie rodzi się demokratą, leżąc w kołysce posiada godność wszystkich ludzi, ale wciąż musi uczyć się demokracji. „Jest to praca, trwająca najczęściej całe życie, nigdy nie zakończony proces, który bez minimum edukacji obywatelskiej nie dojdzie do skutku. W tym procesie ludzie napotykają na przeszkody” (Schiele, 2004). Rzeczywiście, zarówno w Niemczech, jak i w Polsce istnieją bariery stojące na przeszkodzie sukcesu realizacji projektu edukacji politycznej. Edukacja polityczna w Polsce kojarzy się z indoktrynacją, podobnie jak polityka historyczna z zakłamaniem histo-

rii. Powyższe dywagacje rodzą pytania o relacje pomiędzy kulturą polityczną a edukacją polityczną w Polsce. „Problemem dnia dzisiejszego jest trudność w odgadnięciu i nadaniu sensu przyszłości, stąd powrót do przeszłości, wzrost zainteresowania problematyką »pamięci«, kurczowe poszukiwania »punktów wyjścia« i ożywione debaty nad idea początku” (Frybes, Michel, 2000: 186-187).

Wdrażanie edukacji obywatelskiej ma w Polsce już prawie dwuzestoletnią tradycję. Liczne organizacje pozarządowe w procesie profesjonalizacji swoich usług tworzyły i tworzą ofertę szkoleń, warsztatów i akcji obejmujących różnorodne tematy: od partycypacji w wyborach poprzez ochronę praw człowieka po inicjatywy segregacji śmieci. Przedsięwzięcia te są jednakże zdecentralizowane, a szereg osób wykonujących de facto zadania edukacji obywatelskiej realizuje je najczęściej „od projektu do projektu”. Większość z tych projektów realizowana jest ze środków Unii Europejskiej – na poziomie krajowym dystrybuowanych ze środków Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Środki te będą jednak, ze względu na kryzys finansowy oraz dążenie do zmniejszenia wpływów finansowych do budżetu UE przez jej najważniejszych płatników, sukcesywnie ograniczane. Niewykluczone, iż w ramach następnej Perspektywy Finansowej UE mniej środków zostanie przyznanych Polsce. W przypadku oszczędności w pierwszej kolejności ciecica odniosą się prawdopodobnie do projektów społecznych.

W świetle powyższych argumentów edukacja polityczna jako jeden z fundamentów tworzenia społeczeństwa obywatelskiego, powinna być realizowana nie tylko przez organizacje pozarządowe i placówki oświatowe oraz programy rządowe finansowane przez UE. Warto, aby do realizacji projektu edukacji obywatelskiej zdecydowanie włączył się rząd i parlament, ustanawiając instytucjonalne i finansowe ramy edukacji politycznej. Powodzenie budowy społeczeństwa obywatelskiego zależy od posiadania silnego ośrodka decyzyjnego oraz stałych nakładów finansowych. Niewykluczone, iż zaangażowanie w realizację projektu edukacji politycznej na poziomie regionalnym absolwentów kierunków humanistycznych zmniejszyłoby choć w niewielkim stopniu wskaźnik bezrobocia i umożliwiłoby wielu młodym, bezrobotnym magistrum politologii i dziennikarstwa samorealizację i wykonywanie pracy w zawodzie. Kluczowe pytanie w kwestii zaangażowania państwa w realizację podobnego projektu odnosi się do tego, czy ma ono w istocie żywotny interes w jego przeprowadzeniu? Czy polityczni decydenci wprowadzenie podobnych projektów uznają za potrzebne, czy raczej za zaburzające istniejący porządek społeczny? Czy zwycięży jednak przekonanie o tym, iż lepiej zarządzać nieoświe-

conym społeczeństwem, którego nie powinno się edukować? Aby wyeliminować niebezpieczeństwo polityzacji powinno powstać więcej ośrodków edukacji tworzonych przy partiach politycznych na wzór niemiecki oraz think thanków finansowanych z budżetu państwa. Podobne struktury już funkcjonują (np. Instytut im. Adama Mickiewicza, Instytut Spraw Publicznych i inne), jednak ich działalność nie jest w stanie zaspokoić całego zapotrzebowania na edukację obywatelską, szczególnie na terenach wiejskich i w regionach dotkniętych bezrobociem i biedą.

Kraje nowej demokracji zmagają się z problemami transformacji. Procesy te w krajach wychodzących z komunizmu polegają na społecznym redefiniowaniu nowej sytuacji i na próbach nadawania jej nowych znaczeń nie tylko w oparciu o naukowy model, ale przede wszystkim rzeczywiste doświadczenia ludzi. Polska ma pewne doświadczenia w pokonywaniu problemów transformacji, z których mogą skorzystać Niemcy, w szczególności w odniesieniu do nowych krajów związkowych. Przyspieszenie historii, jakie nastąpiło po 1989 roku, doprowadziło do destabilizacji w wymiarze psychologicznym i społecznym. W konsekwencji doszło do podważenia wielu dawnych punktów odniesienia jak również do zaburzenia tych wielu kategorii poznawczych, które do tej pory organizowały i porządkowały wyobraźnię społeczną (Frybes, Michel 2000: 182). Społeczeństwo potrzebuje czasu na pokonanie dystansu między rzeczywistością a mentalnością ludzi. Dystans ten powinien być zmniejszany poprzez rzeczową debatę opartą na rzetelnej wiedzy wynikającej z edukacji politycznej.

Bibliografia

- Avineri, Shlomo (1995), *Chancen und Hindernisse auf dem Weg zu einer bürgerlichen Gesellschaft in Mittel- und Osteuropa*, [w:] Werner Weidenfeld (red.), *Demokratie und Marktwirtschaft in Osteuropa – Strategien für Europa*, Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, Gütersloh.
- Böhnisch, Lothar, Fritz, Karsten, Maier, Katharina (2006), *Politische Erwachsenenbildung. Trendbericht zur empirischen Wirklichkeit der politischen Bildungsarbeit in Deutschland*, Weinheim und München: Juventa Verlag.
- Charkiewicz, Ewa (2007), *Od komunizmu do neoliberalizmu. Technologie transformacji*, [w:] Majewska Ewa, Sowa Janek (red.), *Zniewolony umysł 2. Neoliberalizm i jego krytyki*, Kraków: Korporacja Ha!Art.
- Ciupke, Paul, Jelich, Franz-Josef (red.) (1999), *Ein neuer Anfang. Politische Jugend- und Erwachsenenbildung in der westdeutschen Nachkriegsgesellschaft*, Essen: Klartext Verlag.
- Frybes, Marcin, Michel, Patrick (2000), *Po komunizmie. O mitach w Polsce współczesnej*, Warszawa: Wydawnictwo Krupski i S-ka.

- Gagel, Walter (2005), *Geschichte der politischen Bildung in der Bundesrepublik Deutschland 1945-1989/90.*, 3. überarbeitete und erweiterte Aufl., Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Glaab, Manuela, Kießling, Andreas (2001), *Legitimation und Partizipation*, [w:] Rudolf Kaase Max (1983), *Sinn oder Unsinn des Konzepts Politische Kultur für die Vergleichende Politikforschung, oder auch: Der Versuch, einen Pudding an die Wand zu nageln*, in: Max Kaase, Hans Dieter Klingemann (Hrsg.), (1983) *Wahlen und politisches System*. Westdeutscher Verlag, Opladen, s. 144-172.
- Korte, Werner Weidenfeld (red.) (2001), *Deutschland Trendbuch-Fakten und Orientierungen*, Opladen: Leske und Budrich, s. 571-611.
- Hafener, Benno (red.) (1997), *Handbuch politische Jugendbildung*, Schwalbach/Ts.: Wochenschau Verlag.
- Hufer, Klaus-Peter, Pohl, Kerstin, Scheurich, Imke (red.) (2004), *Positionen der politischen Bildung 2. Ein Interviewbuch zur Erwachsenenbildung und außerschulischen Jugendbildung*, Schwalbach/Ts.: Wochenschau Verlag.
- Kerschensteiner, Georg (1901), *Die staatsbürgerliche Erziehung der deutschen Jugend*, Erfurt.
- Korte, Karl-Rudolf, Fröhlich Manuel (2006), *Politik und Regieren in Deutschland. Strukturen, Prozesse, Entscheidungen*, Paderborn: Schöningh/UTB.
- Massing, Peter (2005), *Die Infrastruktur der politischen Bildung in der Bundesrepublik Deutschland – Fächer, Institutionen, Verbände, Träger*, [w:] Wolfgang Snader (red.), *Handbuch politische Bildung*, Schwalbach/Ts.: Wochenschau Verlag, s.62-76.
- Mazurek, Kamila (2010), *Problemy regionów – problematyczne regiony – „regionalizm otwarty” w kontekście transformacji we wschodnich regionach Polski oraz jej wpływu na Ukrainę i Białoruś po 21 latach*, „Inter Finitimos”, (oddano do druku).
- Mickel, Wolfgang W. (1999) *Handbuch zur politischen Bildung*, Bundeszentrale für politische Bildung, Schriftenreihe Band 358, Wochenschau Verlag für die Bundeszentrale für politische Bildung.
- Sander, Wolfgang (red.) (2005), *Handbuch politische Bildung*, Schwalbach/Ts.: Wochenschau Verlag.
- Sapper, Manfred (1997), *Konflikte in der Transformation Osteuropas: Zur Spezifik der Konfliktkonstellation und Konfliktkultur*, [w:] Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und internationale Studien, *Jahrbuch 1996/1997, Der Osten Europas im Prozess der Differenzierung. Fortschritte und Misserfolge der Transformation*, Köln 1997. ,
- Schröder, Achim, Balzter, Nadine, Schroedter, Tommy (2004), *Politische Jugendbildung auf dem Prüfstand. Ergebnisse einer bundesweiten Evaluation*, Weinheim-München: Juventa Verlag.
- Siegfried Schiele, Herbert Schneider (red.) (1977), *Das Konsensproblem in der politischen Bildung*, Stuttgart: E. Klett.
- Szacki, Jerzy (1999), *Nauki społeczne wobec wielkiej zmiany*, [w:] Joanna Kurczewska (red.), *Zmiana społeczna. Teorie i doświadczenia polskie*, Warszawa: Instytut Filozofii i Socjologii PAN, s. 123-133.
- Westle, Bettina (2006), *Politische Kultur*, [w:] Hans-Joachim Lauth (red.), *Vergleichende Regierungslehre. Eine Einführung*, Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, s. 270-288.
- Wolff-Poweska, Anna (1995), *Politische Kultur in den postkommunistischen Gesellschaften*, [w:] Werner Weidenfeld (red.), *Demokratie und Marktwirtschaft in Osteuropa- Strategien für Europa*, Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, Gütersloh, s 35-54

Internet

- Beutelsbacher konsens* (1976) [online], Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg, <http://www.lpb-bw.de/beutelsbacher-konsens.pdf> [15 listopada 2010].
- Münchener Manifest vom 26. Mai 1997, *Demokratie braucht politische Bildung, Zum Auftrag der Bundeszentrale und der Landeszentralen für politische Bildung* [online], http://www.lpb-bw.de/muenchner_manifest.html [15 listopada 2010].
- Förderungsrichtlinien (2002), Bundesministerium des Innern LG. Leitungsbereich; Grundsatzfragen der Innenpolitik, Bek. d. BMI v. 5. März 2002 – LG II 4 – 123 101/4 *Richtlinien zur Förderung von Veranstaltungen der politischen Erwachsenenbildung durch die Bundeszentrale für politische Bildung (BpB)* [online], <http://www.bpb.de/partner/Z0JKIY,0,0,F%F6rderungsrichtlinien.html> [15 listopada 2010].
- Gemeinsames Ministerialblatt, Bundesministerium des Innern, *Kinder- und Jugendplan der Bundesregierung* [online], <http://www.bmfsfj.de/RedaktionBMFSFJ/Abteilung5/Pdf-Anlagen/kjp-richtlinien-2009.property=pdf,bereich=bmfsfj,sprache=de,rwb=true.pdf>, s. 5, [15 listopada 2010].
- Sozialgesetzbuch (SGB VIII) Kinder- und Jugendhilfe, SGB VIII, § 11 Jugendarbeit [online], <http://www.sozialgesetzbuch-sgb.de/sgbviii/11.html> [15 listopada 2010].
- Weimarer Reichsverfassung (WRV), Art.148 [online], http://www.teachsam.de/geschichte/ges_deu_weimar_18-33/wrv/wei_wrv_art_148.htm [15 listopada 2010].
- Vorländer Hans, *Erfolgsfaktoren für stabile Demokratien*, Informationen zur politischen Bildung (Heft 284), 3/2004 [online], Bundeszentrale für politische Bildung, <http://www.bpb.de/publikationen/8DBFCE.html> [15 listopada 2010].
- Schiele Siegfried, Ein halbes Jahrhundert staatliche politische Bildung in Deutschland, Aus Politik und Zeitgeschichte (B 7-8/2004), [online]. http://www.bpb.de/publikationen/BDOZDG,2,0,Ein_halbes_Jahrhundert_staetliche_politische_Bildung_in_Deutschland.html#index (3 lutego 2011).

Kamila Mazurek, PhD (2010), Jagiellonian University in Cracow (Faculty of International Political Studies); MA (2004), University in Opole, Political Science (European Integration Studies and Journalism); postgraduate diploma at Tischner European University in Cracow (2004, Polish local government in the **European Union**); Kamila Mazurek was awarded scholarships by: the Catholic Academic Exchange Service (KAAD, 2009 Berlin); Federal Agency for Political Education and Robert Bosch Foundation (Political Education in Action, Freiburg, Berlin 2009-2010). He has co-authored German-Polish publications and is author of articles on international politics, German-Polish relationships, transformation. Specialized in German foreign politics, German-Polish relations, European Integration. Dr Mazurek has also co-ordinated various educational and research projects. [kontakt\(at\)pn.org.pl](mailto:kontakt(at)pn.org.pl), www.pn.org.pl.

Abstract

Political Culture and Education in Germany and Poland.

A reflection thought on the formation of the civic society in the 21st century.

This article concerns political culture and political education in Germany in the XX and XXI centuries. The author focuses on the definition of political culture and education, the evolution of political culture and education in Germany within this timeframe. It also describes the co-relation between the political culture and education in Poland. The main conclusion is that the development of the civic society in Poland requires the foundation of a centralised, apolitical structure, with the mission to spread Political education amongst the youth and the adult population. As German experience has shown, the implementation of such an organisation is feasible and results in the increase of the overall political **awareness** of the citizens.

Keywords

Political culture, political education, civil society, transformation.

Kamila Mazurek, Dr. Phil. (Politikwissenschaft, 2010), Absolventin der Jagiellonen Universität Krakau (Promotionsstudiengang); der Universität in Opole (Politikwissenschaft, Europastudien und Journalismus, MA 2004); und des Aufbaustudiengangs „Polnische Selbstverwaltung in der EU“ an der Tischner European University (2004). Stipendiatin des Katholischen Akademischen Ausländerdienstes (2009) in Berlin, der Bundeszentrale für politische Bildung und der Robert Bosch Stiftung (Freiburg/Berlin 2009-2010, im Rahmen des Programms „Politische Bildung in Aktion“). Mitherausgeberin eines deutsch-polnischen Sammelbandes und Autorin zahlreicher Beiträge zu den Themen: internationale Politik, deutsch-polnische Beziehungen, Transformationsprobleme, Deutschlands Außenpolitik, europäische Bildung; Koordinatorin von Wissenschafts-, Schulungs- und Forschungs-Projekten.

Abstrakt

Politiske Kultur und Bildung in Deutschland und in Polen. Ein Beitrag zu Reflektionen über die Gestaltung der Zivilgesellschaft am Anfang des 21. Jahrhunderts.

Der Artikel beschäftigt sich mit politischer Kultur und politischer Bildung in Polen und Deutschland. Zunächst werden die beiden Schlüsselbegriffe definiert, später eine Entwicklung im Bereich der politischen Kultur sowie auf dem Gebiet der institutionalisierten politischen Bildung in Deutschland im 20. und 21. Jahr-

hundert aufgezeigt und schließlich einen Zusammenhang zwischen der politischen Kultur und der politischen Bildung in Polen hergestellt. Die Haupthese der Arbeit lautet: eine weitere Entwicklung der Zivilgesellschaft in Polen bedarf einer Unterstützung in Form einer institutionalisierten politischen Bildung.. Denn nur auf diese Weise kann der Umschwung zur vollkommenen Bürgergesellschaft gelingen Eine Kernaufgabe politischer Bildung beruht darauf, die schwer für die Wahrnehmung von Jugendlichen und Erwachsenen zugänglichen Stärken der demokratischen Ordnung plausibel zu erklären. Die deutschen Erfahrungen haben doch gezeigt, dass die Schaffung einer institutionalisierten Struktur politischer Bildung möglich ist und diese zu einer Steigerung des politischen Bewusstseins der Bürger führt.

Schlüsselwörter

Politische Kultur, politische Bildung, Zivilgesellschaft, Transformation.